

HÅNTERING OG IVARETAKELSE av kunst i offentlige rom

Håndtering og ivaretagelse av kunst i offentlige rom, Oslo, mai 2010

©Kunst i offentlige rom – KORO/www.koro.no

Copyright gjengitte verk:

Kunstnerne selv med unntak av © Tiril Schrøder/BONO 2010, © Rune Johansen/BONO 2010, © Martine Linge/BONO 2010, © István Lisztes/BONO 2010, © Michael O'Donnell/BONO 2010, © Tone Vigeland/BONO 2010, © Per Inge Bjørlo/BONO 2010, © May Bente Aronsen/BONO 2010 og © Bente von Krohg/BONO 2010.

Det må ikke kopieres fra denne brosjyren i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale, kan medføre erstatningskrav og inndragning og kan straffes med bøter eller fengsel.

Tekst: Johannes Rød
Design: Melkeveien Designkontor AS
Trykk: Rolf Ottesen AS

Innhold

Forvaltningsansvar	5
Kunstmangfold	6
Skader oppstår fort - utbedring kan være vanskelig	6
Sjekkliste for brukeretatene	6
Preventive tiltak	9
Konserveringsmessige inngrep.	10
Vedlikehold uten assistanse av kunstner/konservator.	10
Noen regler og tiltak for å vedlikeholde kunstgjenstandene	13
Tiltak for områdene rundt kunstverkene.	18
Emballering av kunst ved forsendelse	18
Nyttige adresser	18

Tiril Schröder, veggmaleri/ veggtegnning, 2006. Høgskolen i Nesna. Foto: Jaro Hollan

Rune Johansen, fotografi, 1996/2006. Den norske ambassaden i Washington D.C. Foto: Werner Zellien

Håndtering og ivaretagelse av kunst i offentlige rom

Forvaltningsansvar

Kunst i offentlige rom - KORO ivaretar eieransvaret for en stor og variert kunstsamling. KORO har et overordnet forvaltningsansvar for kunst fra KORO produsert for statlige bygg og eiendommer. Det daglige, praktiske og økonomiske ansvar for forvaltning, drift og vedlikehold, ligger hos de ulike brukeretatene hvor kunsten befinner seg.

Oftest er det slik at brukerinstansene ikke har egne fagpersoner som kan ivareta den konserverings- og bevaringsmessige delen av dette forvaltningsansvaret. KORO ser det derfor som viktig å gi informasjon om aktive og preventive tiltak slik at den enkelte brukerinstans kan ivareta kunsten på en riktig og god måte.

Kunstverkene som forvaltes, er spredt over hele landet og er plassert i svært ulike fysiske miljø. Det kan for eksempel være metallkonstruksjoner plassert i fjæra eksponert for vann, vind, kulde og varme, det kan

være kunstnerisk utforming av plasser i bymiljø eller fasader på store bygg, eller det kan være tegninger, fotografier og grafiske arbeider som henger innrammet på kontorvegger. Med et stort antall forvaltningsinstitusjoner uten konserveringsmessig ekspertise og med et mangfold av kunstverk i ulikt fysisk miljø, fordrer dette et spesielt fokus på håndtering og ivaretagelse, for tilfredsstillende bevaring av verkene.

I denne brosjyren presenterer vi forslag og anbefalinger til hvordan forvaltningen av kunsten praktisk bør håndteres. Den er først og fremst rettet mot statlige brukeretater som har kunst fra KORO, men vil i mange sammenhenger kunne være til nytte også for kommunale - og fylkeskommunale instanser og andre med daglig forvaltningsansvar for kunst.

Kunstmangfold

Kunsten som KORO har det overordnede forvaltningsansvaret for, består av et mangfold av kunstneriske uttrykk og tekniske/materialmessige løsninger. Dette manifesterer seg i alt fra store veggfaste monumentale verk, arkitektoniske installasjoner, elektroniske installasjoner, skulpturer og mindre enkeltverk. Ivaretakelsen av dette materialet, kan derfor by både på praktiske og estetiske utfordringer for den enkelte bruker. Den store variasjonen krever ofte individuelle løsninger med hensyn til bevaring og vedlikehold.

Skader oppstår fort - utbedring kan være vanskelig

Kunst i offentlige rom er plassert der folk ferdes. Tilgjengelighet er viktig for verkenes funksjon, men fører samtidig til økt potensiell fare for skader og ødeleggelse. Et verk bestående av matte monokrome fargefelt, kan miste sin uttrykksmessige intensjon, ved en uforvarende berøring med en fingernegl. Skader som riper, skraper og fettflekker etter berø-

ring, er de hyppigst forekommende skadetyperne og er samtidig ofte de vanskeligste å utbedre.

Et skadet, skittent, nedslitt kunstverk blir hurtig nedvurdert og betraktet som lite verdifullt. En fargeflate utført presist med enkle kunstneriske virkemidler, kan i løpet av kort tid i folks bevissthet bli vurdert som en hvilken som helst malt veggflate om den blir stående skadet og slitt. Erfaringsmessig vil slike situasjoner øke sannsynligheten for nye skader. Ivaretakelse og håndtering handler om å være observant.

Sjekkliste for brukeretatene

Gode fotografier/dokumentasjon ved ferdigstillingen av verket, er en viktig referansekilde for brukeretat. Brukeravtalen med vedlikeholdsbeskrivelse inngås ved overtakelse av verket og inneholder vesentlige opplysninger om ivaretakelse av verket som forvalteren bør være oppmerksom på.

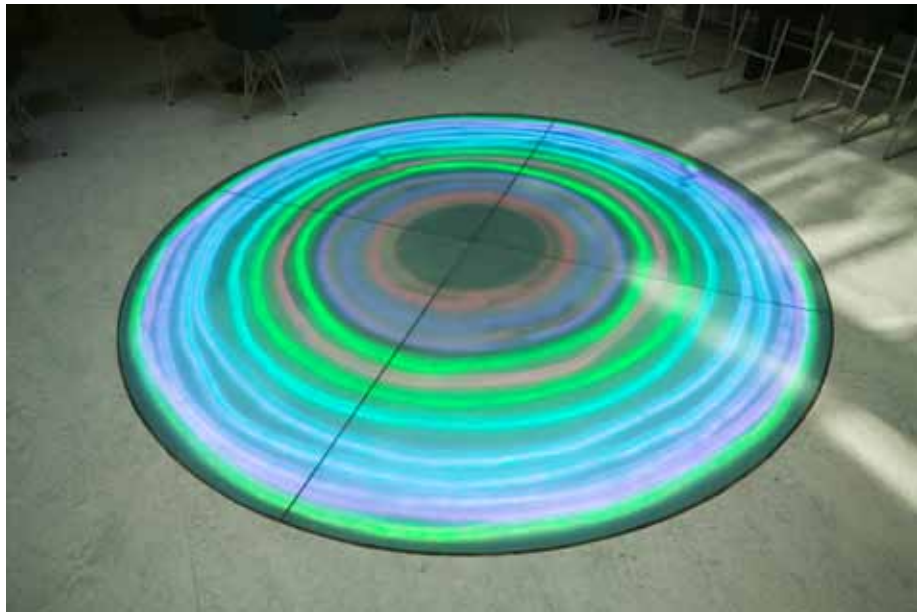
Martine Linge, skulptur, 2001. Universitet for miljø- og biovitenskap(UMB). Foto: Asgeir Midthjell

Hanne Borchgrevink, grafikk, 1999. Justisbygget i Kristiansand. Foto: Danevig foto.

István Lisztes, skulptur, 2006. Aust-Agder Tingrett.
Foto: Werner Zellen

Michael O'Donnell, lysinstallasjon, 2008. Universitet for miljø- og biovitenskap(UMB). Foto: Halvor Bjørngård

Det er viktig med faste rutiner med hensyn til å sjekke tilstanden på kunsten, både når det gjelder skader og i forhold til eventuelle aldringsprosesser og forandringer som skjer over tid.

Alle aktiviteter rundt verket bør være av en slik art at det ikke medfører fare for skade. Spesielt viktig er det å følge med på eventuelle nye aktiviteter i kunstens nærområde.

Eksterne firmaer som arbeider med vedlikehold av bygning/vindusvask/veier/parkanlegg etc., bør få beskjed om hvem som har praktisk forvaltningsansvar for kunsten og som skal kontaktes i aktuelle tilfeller.

Unngå unødig vasking/pussing: La verket så langt det er forsvarlig, fungere på egne premisser uten innblanding.

Generelt er det slik at ved eventuelle skader på eller forandringer i verket, samt endringer i verkets omgivelser som har innvirkning på verket, skal dette rapporteres umiddelbart til KORO og kunstner. Dersom det ikke finnes utfyllende opplysninger i brukeravtale med vedlikeholdsbeskrivelse, kontaktes KORO.

Preventive tiltak

Preventive tiltak for å ivareta kunsten, er det viktigste for bevaring for fremtiden. Generelt for kunstverk som er plassert innendørs, gjelder følgende:

- unngå direkte sollys
- hold de klimatiske forhold så stabile som mulig
- utfør jevnlig ettersyn

Om det er nødvendig med sperringer for å hindre «nærkontakt» med verket, må dette utføres på en måte som i minst mulig grad rører ved verkets intensjon. Slike preventive tiltak/installasjoner må klargjøres med KORO og kunstner.

Konserveringsmessige inngrep

Kunstverkene skal, i den tilstanden de overdras, behandles som unike. Brukerne skal sammen med KORO se til at kunstnerens opprinnelige intensjon med verket ivaretas. Dette er i henhold til standard brukeravtale med KORO. Restaurerings- og konserveringsmessige inngrep må på forhånd klargjøres med KORO og kunstner. Ofte vil kunstner selv kunne gi råd og bistand i denne sammenheng. I andre tilfeller vil det være riktig å kontakte en konservator.

Vedlikehold uten assistanse av kunstner/konservator

En viktig regel er «å gjøre minst mulig». Brukerinstitusjonen kan imidlertid gjøre lettere vedlikeholdsarbeid i forhold til kunsten. I dette arbeidet er det sentralt å ha klart for seg hva en kan gjøre med enkle virkemidler, og hva en ikke må gjøre. Ved eventuelle inngrep/behandling er god kunnskap om de ulike materialene som er brukt, noe av det viktigste for et vellykket resultat. Dette gjelder materialene i seg selv, kombinasjonen med andre materialer og hvordan de fremstår med overflatebehandling etc. Enkelte malte overflater kan være sterkt påvirkelige for vann, pleksiglass kan påføres irreversible skader om en pusser tørt over med en klut etc. Den spennvidden av ulike materialtyper og teknikker vi finner innenfor kunsten i dag, forutsetter en grunnleggende faglig kunnskap og forståelse som en basis for konserveringsmessige inngrep. Det er derfor viktig å ikke gå for langt i forhold til vedlikeholdsprosessen.

Anna Gudmundsdóttir, maleri på betong, 2004. Høgskolen i Akershus. Foto: Werner Zellien

Lena Ylipää, tekst/ objekter, 2009. Diethosiida/Samisk vitenskapsbygg. Foto: Sarah Sørensen og Bent Raanes

Tone Vigeland, skulptur, 2008. Regjeringens representasjonsanlegg. Foto: Jiri Havran

Per Inge Bjørlo, skulptur, 2007. Forsvarets ledelsesbygg Akershus. Foto: Anneli Torgersen

Noen regler og tiltak for å vedlikeholde kunstgjenstandene

Malte flater innendørs

Det må ikke under noen omstendighet brukes flytende væsker for å fjerne støv, smuss eller andre uregelmessigheter på malte flater. Dette gjelder også bruk av vann som selv med den mest forsiktede bruk, kan resultere i skjolder og uopprettelige skader. Malte overflater må heller aldri tørrpusses eller tørkes over med klut. For å iverksette slike arbeidsoperasjoner, kreves spesialkunnskap om maleteknikk og materialbruk.

For å fjerne støv, er det en gylden regel kun å anvende myke børster, enten antistatiske koster eller myke langhårete brede pensler. Det kan også være hensiktsmessig sammen med pensler/ koster, å bruke en støvsuger for å hindre at støvet som børstes og virvles opp, fester seg på flaten igjen. Støvsugerens børster/føtter må holdes på god avstand, og må ikke komme i kontakt med kunstverket. Til denne arbeidsoperasjonen kreves det to personer.

Malte flater utendørs

Malte flater utendørs skal teknisk sett tåle vær og vind. Om kunst innenfor denne kategorien trenger rengjøring, kan dette gjøres ved forsiktig bruk av vann. Dersom rengjøringen krever bruk av svamp/klut etc., må dette utføres på en meget skånsom måte. I de tilfeller der flaten er tilgriset med maling/tagging eller annet som fordrer sterkere løsemidler/ spesialbehandling for å kunne fjernes, må brukerinstans kontakte KORO og kunstner før eventuelle tiltak effektueres, i tråd med tidligere omtalte melding om endringer og skader som har innvirkning på verket. Det samme gjelder ved bruk av høytrykksspyler.

Umalte skulpturer/installasjoner innendørs

Skulpturer/installasjoner som er beregnet til å stå innendørs, kan være spesialbehandlet av kunstneren på en slik måte at flatene er påvirkelige i forhold til eventuell støvtørring/vasking/rensing. Eksempler på dette kan være et ønsket oksidasjonslag på metall som lett kan påvirkes/fjernes

ved børsting eller en overflatebehandling som gir en ønsket glans. Om det ikke følger med en vedlikeholdsbeskrivelse for verket, må brukeren kontakte KORO eller kunstner før en eventuell behandling.

Umalte skulpturer/ installasjoner utendørs

Skulpturer utendørs kan vaskes med vann. Hvis det er nødvendig med tilsetning av vaskemidler/løsemidler for å få flaten ren, sjekk brukeravtalen for vedlikeholdsbeskrivelse. Dette gjelder også ved eventuell bruk av høytrykksspyler.

Tegninger, grafikk og fotografi

Tegninger, akvareller, gouacher, grafikk og fotografi er spesielt følsomme for direkte sollys, og det er meget viktig å etterse at preventive tiltak angående lys og stabilt klima overholdes.

Når det gjelder fotokunst, er det noen spesielle forhold som det er viktig å ta hensyn til. Ofte er kunstfotografiet laget som et laminat der selve fotopapiret er laminert (limt) sammen med pleksiglasset på forsiden. Det vil si at om pleksiglasset blir skadet, blir også selve kunstverket skadet. For denne type kunstgjenstander bør en kun fjerne støv fra overflaten med en antistatisk kost eller en myk pensel. Det er viktig å unngå støvtørring med klut da denne kan forårsake riper.

Kunst som er glasset inn

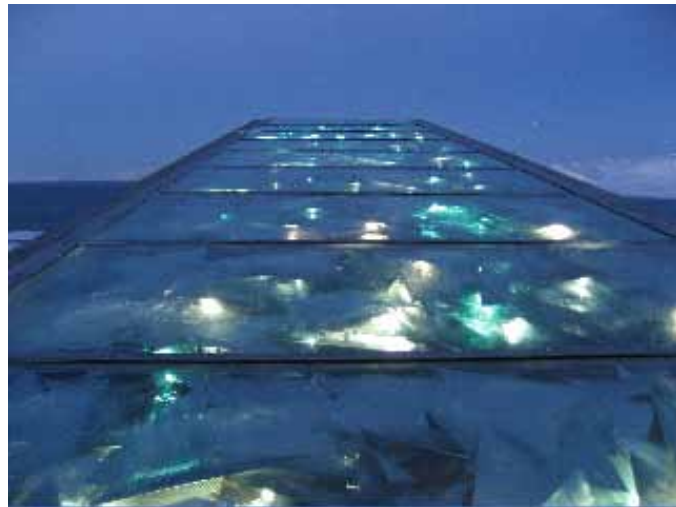
Det er generelt to typer «glass» som anvendes ved innramming av kunst: vanlig glass/laminatglass eller pleksiglass. Før en eventuell rengjøring, er det viktig å fastslå hvilket materiale som skal behandles.

Pleksiglass

Når det gjelder pleksiglass, kan den letteste tørring/gnidning på overflaten forårsake riper. En viktig regel er å fjerne støv med en antistatisk

May Bente Aronsen, tekstil, 2008. Regjeringens representasjonsanlegg.
Foto: Jiri Havran

Dyveke Sanne, installasjon, 2008. Svalbard Globale Frøvelv.
Foto: Jenny-Marie Johnsen

Camilla Løw, skulptur, 2008. Haugaland Tingrett.
Foto: Camilla Løw

Bente von Krohg, keramikk, 2002. Regjeringskvartalet, S-blokken. Foto: Kim Müller

kost eller en myk børste. Om det er nødvendig å fjerne avleiret smuss, må det brukes et spesialmiddel for rengjøring av denne type flate. Sjekk vedlikeholdsbeskrivelsen i brukeravtalen for opplysninger om dette.

Vanlig glass/laminatglass

Til rengjøring av glass kan det benyttes standardmidler for vindusvask. Det finnes også ammoniakkfrie antistatiske pussemidler.

Fremgangsmåte ved pussing av glass

Om det er praktisk mulig, skal innglassede kunstverk pusses liggende flatt. Dette er viktig for å hindre at vaskemiddelet renner og trenger inn mellom glasset og rammen. Pussemiddelet bør påføres en egnet klut/papir som ikke loer. NB! Unngå å påføre pussemiddelet direkte på glasset.

Tekstilkunst

Ved tekstilkunst gjelder de samme regler som for tegning, akvarell,

gouache, fotografi og grafikk, med hensyn til lysforhold og klima. Tekstiler er i tillegg spesielt sårbare for berøring. Denne type kunst må ikke støvtørres eller på noen måte behandles på annet vis enn i henhold til vedlikeholdsbeskrivelse i brukeravtalen.

Elektronikk og interaktive installasjoner

For elektronikk og interaktive installasjoner er det noen viktige punkter som bør følges opp:

- faste rutiner for drift
- ansvar for drift ved en eller to data/teknisk kyndige personer
- fast tilsyn som utføres av de driftsansvarlige

Sjekk vedlikeholdsbeskrivelse som følger brukeravtalen ved overtakelse av verket.

Tiltak for områdene rundt kunstverkene

Når det gjelder sperrer eller andre installasjoner som skal hindre nærkontakt med kunstverkene, må dette utføres på en måte som ikke forstyrrer det kunstneriske uttrykket. Hvis det gjøres interiørmessige forandringer, må dette tas hensyn til. Det gjelder også for kunst plassert utendørs i forhold til veiarbeid, snømåking etc. Dersom det skal settes opp fast monterte sperrer, må dette på forhånd klargjøres med KORO og kunstner.

Emballering av kunst ved forsendelse

Emballering av kunst ved forsendelse skjer gjerne ved bruk av bobleplast, og en ufravikelig regel er at boblene i bobleplasten skal vende ut. Om det er innrammet kunst, kan denne pakkes med bobleplasten direkte i kontakt med rammen. Når det gjelder malerier/foto/grafikk, må bobleplasten ikke under noen omstendighet komme i direkte kontakt med kunstverkets overflate. Hvis verket ikke har en pynteramme, bør

overflaten enten beskyttes av et silikonbelagt papir (for maleri) eller silkepapir (for foto og grafikk), før eventuelt bobleplasten legges rundt. Dersom det benyttes kasse til forsendelsen, må kunstverket først pakkes (som beskrevet over) og sikres inne i kassen slik at det transporteres støtt og stabilt. Det er viktig å merke kassen med håndteringsanvisning.

Nyttige adresser

Kunst i offentlige rom – KORO, Postboks 6994 St. Olavs plass, N-0130 Oslo, tlf.: 22 99 11 99, e-post.: post@koro.no

Liste over godkjente konservatorer fra Nordisk konservatorforbund, den norske seksjon (NKF-N):

Finn en konservator: www.nkf-n.no

Se også åndsverkloven på Lovdatas hjemmeside: www.lovdata.no.

KORO

KUNST I OFFENTLIGE ROM

Utgitt av: Kunst i offentlige rom – KORO

Postadresse: Postboks 6994 St. Olavs plass, 0130 Oslo

Kontoradresse: Kr. Augusts gate 23, 7.etasje

Tlf.: + 47 22 99 11 99 Fax: + 47 22 99 11 98

E-post: post@koro.no

www.koro.no

Oslo, mai 2010